

Dato: 16.09.2024

Hørings svar til NOU 2024:8 Likestillingens neste steg

Svartype: Med merknad

Vi takker for muligheten til å avgi høringsuttalelse om NOU 2024:8, Likestillingens neste steg, og ønsker å uttale oss om ett enkelt av forslagene, nemlig *Tiltak 5: Styrke domstolenes mulighet til å idømme delt bosted*, under området Menn som omsorgspersoner..

Vår bakgrunn for å bidra i høringen: Eir Torvik er psykolog, og spesialist i psykoterapi med barn og unge. Agnes Andenæs er også psykolog, og professor emerita på Psykologisk institutt, UiO. Andenæs har omfattende erfaring med barne- og familieforskning, og har også utarbeidet kunnskapsoversikter på feltet delt bosted. Sammen har vi nylig publisert en artikkel om sakkyndigvurderinger i foreldretvister, basert på hovedoppgaven til Eir Torvik med Agnes Andenæs som veileder. Artikkelen er basert på 20 sakkyndigvurderinger fra Oslo tingrett, og resultatene gir et innblikk i hvordan de sakkyndige forstår og vurderer foreldreskap, omsorg og barns utviklingsbetingelser. Det som gjorde et særlig sterkt inntrykk på oss, var hvor mye vold det var i disse familiene, fortrinnsvis fra fedrene. Det var dessuten en tendens til at volden «glapp» undervis, slik at vold og andre problematiske væremåter fikk lite å si for sluttvurderingen i rapportene. Dette er kunnskap med relevans for det foreslåtte Tiltak 5.

Mannsutvalgets Tiltak 5 sammenfaller med forslag fra et flertall i Barnelovutvalget (NOU 2020:14), og med Barne- og familiedepartementets forslag til endringer i barneloven (med høringsfrist 08.09.24). Vi har derfor sendt liknende innspill til disse høringene. Innspillene berører overordnede spørsmål om hva likestilling i omsorg for barn handler om. Dette er svært relevante perspektiver også for Mannsutvalget og Kultur- og likestillingsdepartementet.

Ifølge dagens barnelov § 36 må det «særlige grunner» til for at domstolen kan *idømme* delt bosted når foreldre ikke klarer å bli enige om hvor barnet skal bo. Bakgrunnen for vilkåret er risikoen for at foreldre som blir *pålagt* delt bosted, ikke vil greie å samarbeide, og dermed gjøre livet med delt bosted belastende for barn. Vilkåret om «særlige grunner» skal sikre at delt bosted kun blir idømt der domstolen er *overbevist* om at det vil være til barnets beste.

Et samlet Mannsutvalg foreslår at dette kravet fjernes, slik at det blir enklere å idømme delt bosted i foreldretvister. Flertallet mener at delt bosted og fast bosted hos den ene bør være *sidestillt*, mens mindretallet går enda lenger: Delt bosted bør være *hovedregel* når domstolen skal avgjøre hvem av foreldrene som skal ha omsorgen, og det må «særlige vilkår» til for å kunne idømme fast bosted hos den ene og samvær hos den andre.

Vi vil, på grunnlag av dagens kunnskapssituasjon, advare mot å fjerne den beskyttelsen som ligger i kravet om «særlige grunner» for å kunne idømme delt bosted. Forslaget kan få svært

uheldige konsekvenser for barn som allerede har en utfordrende omsorgssituasjon, og fører arbeidet for økt likestilling mellom omsorgspersoner på avveie.

Hva betyr egentlig forskningsresultatene?

Til grunn for dagens barnelov § 36 ligger blant annet forskning om delt bosted. Det er lett å gå seg vill i resultatene, og vi vil derfor bruke plass på å si noe litt overordnet om denne forskningen. Barnelovutvalget gir en nøktern oppsummering; forskningen gir verken grunnlag for å hevde at delt bosted *generelt sett* er skadelig for små barn, at delt bosted er best for barn, eller at ordningen virker konfliktreducerende (NOU 2020:14).

For det *første* har vi undersøkelser der man sammenlikner hvordan barn som lever med ulike bostedsordninger, skårer på forskjellige mål på trivsel og plager, gjerne over tid. En vanlig oppsummering er at det går best med de barna som lever med begge foreldrene sine, så følger de med delt bosted hakk i hæl, mens de som lever sammen med bare én av foreldrene og sjelden eller aldri har kontakt med den andre, kommer dårligst ut.

Det er lett å ta slike statistiske sammenhenger til inntekt for at det er *selve bostedsordningen* som er årsaken til forskjellene mellom barna i de ulike gruppene. Da er det nærliggende å tenke at det ville være bra om flere barn fikk nyte godt av delt bosted, også der foreldrene ikke velger det selv. Men så enkelt er det ikke, og det er ikke noe grunnlag for å hevde at de barna som lever med en alenemor, ville hatt det bedre om de bodde sammen med pappaen sin annenhver uke. Forskningen på delt bosted/utvidet samvær er hovedsakelig i familier som selv har valgt å dele på denne måten.

At det er så vanskelig å uttale seg skråsikkert om bostedsordninger, handler blant annet om at ulike bostedsordninger ikke er intervensjoner som deles ut til ellers like familier.

Bostedsordningene er ikke avgrensbare størrelser, mens livsformer med utallige variasjoner, der ordningene reforhandles og endres etter hvert som barna blir større og de voksne kanskje finner nye partnere, osv. Dessuten er ikke familiene like. Det er heller slik at de i utgangspunktet er ulike, og velger bostedsordning ut fra det livet de har levd sammen, og hvilke ressurser de har å spille på.

For det *andre* har vi undersøkelser av familier som praktiserer delt bosted. Undersøkelsene viser at delt bosted kan være en utmerket ordning for både barn og foreldre, om betingelsene ligger til rette. Viktige forutsetninger er at foreldrene har tillit til hverandre som omsorgspersoner, at konfliktnivået mellom dem er lavt, at de greier å samarbeide og holde hverandre orientert om barnets aktiviteter, at de er fleksible og greier å justere ordningene underveis. Resultatene forteller samtidig at delt bosted er en ordning som ikke passer for alle, noe vi kommer tilbake til. Det er derfor det i forarbeidene til eksisterende lovverk er lagt til grunn at en feilvurdert avgjørelse om delt bosted er mer skadelig for barnet enn en feilvurdering i motsatt retning (jfr Ot.prp. nr 104 (2008-2009)).

Hva likestilling mellom omsorgspersoner handler om

Dagens barnelov gir foreldre full avtalefrihet, og pålegger dem å finne fram til den ordningen som er best for deres barn. Undersøkelser om hvordan foreldre organiserer familielivet etter en skilsmisse, tyder på at foreldre bruker denne avtalefriheten på en måte som gjenspeiler hvordan de organiserte hverdagslivet sitt mens de bodde sammen. De som delte på ansvar og omsorgsoppgaver før, deler også mye etter et brudd (Andenæs, Tjersland & Kjøs, 2017). Og i

takt med økt ansvarsdeling mellom foreldre som bor sammen, er det stadig flere som *velger* delt bosted når de flytter fra hverandre. Fra 2002 til 2012 steg andelen fra 8 prosent til 25 prosent, og i 2020 var det 39 prosent. Blant de som hadde bodd sammen, var det 53 prosent som valgte delt bosted (Wiik, 2022). Som vi har sett, kan delt bosted fungere godt når foreldrene har delt på ansvar og omsorgsoppgaver mens de har bodd sammen, har tillit til hverandre, og vilje og evne til samarbeid. Det er altså her innsatsen må settes inn om man ønsker at flere barn skal ha delt bosted. Likestilte samliv gir større sannsynlighet for at foreldre er innstilte på å samarbeide og dele på omsorgsoppgavene også ved samlivsbrudd. Slik Mannsrolleutvalget også gjør rede for, er det fremdeles betydelige kjønnete forskjeller i tid og innsats brukt på omsorgsarbeid mellom mødre og fedre.

Mannsutvalgets begrunnelse for å fjerne vilkåret om «særlige grunner», er at de mener lovendringen er egnet til å fremme likestilling av foreldre som omsorgspersoner og forsørgere. Den likestillingspolitiske logikken som da legges til grunn, tar ikke hensyn til at det som skal deles, er omsorg for barn. Kjernen i foreldres omsorg for sine barn er det kontinuerlige ansvaret for barnets velferd og utvikling, døgnet rundt, år etter år, også når man ikke er sammen. Foreldre skal blant annet hjelpe barnet med å få de ulike delene av tilværelsen til å henge sammen, og hjelpe barna framover, sakte, men sikkert. Det trengs både detaljkunnskap og oversikt for å kunne gi barnet et godt liv fra dag til dag, og med tilpasset utviklingsstøtte. For barn som lever med delt bosted, er samarbeidet mellom foreldrene særlig viktig. Et enkelt eksempel: For å følge opp et skolebarn på det som nå anses som en kulturelt adekvat måte, må oppfølgingen i fars uke være basert på det som skjedde i mors uke, og omvendt. Følgelig handler økt likestilling i foreldres omsorg for sine barn om å *styrke fellesansvaret mellom de voksne*, ikke å styrke partenes individuelle rettigheter for at de skal kunne praktisere hvert sitt atskilte og avgrensede foreldreskap.

Stor problembelastning hos foreldrepårene som ender i retten

Vår hovedinnvending mot forslaget om å ta vekk vilkåret om «særlig grunner» er at det ikke tas hensyn til hvilke barn og foreldre denne lovendringen faktisk vil ramme. Både Barne Lovutvalget og Mannsutvalget virker lite informert om hva som kjennetegner familiene som ender i retten, og vi vil derfor gå nærmere inn i dette feltet.

I Norge kan man regne med at det årlig er rundt 13 000 foreldrepar som skiller lag. I omtrent hver femte familie er uenighetene etter samlivsbrudd så store at de ender i retten, og hvert år behandler norske domstoler rundt 2600 foreldretvister. I de aller fleste sakene (70 - 80 prosent) hjelper domstolen foreldrene til å komme fram til en avtale i saksforberedende møter. Først når partene heller ikke da greier å bli enige, eller det er *så stor bekymring for barnas omsorgssituasjon at saken ikke vurderes å være egnet for mekling*, blir foreldretvisten behandlet med full rettssak (hovedforhandling) og som regel avsluttet med dom. Det er altså en kraftig siling underveis: Starter vi med 100 par som går fra hverandre, går omtrent 20 par til retten, og 5 av disse ender i full rettssak.

Hvilke familier er det som ender i full rettssak? Undersøkelser av dette viser at det er påstander om vold, seksuelle overgrep, annen kriminalitet og rusproblemer i en stor andel av disse familiene (Oxford Research, 2016; Prp. 85L (2012-2013); Skjørten, 2016a; 2016b; Torvik & Andenæs, 2024). Vi oppsummerer noen hovedtrekk her:

En spørreundersøkelse blant norske dommere fant at det var påstand om bekymring for barnet grunnet vold, overgrep, rus eller psykiske lidelser i 34 prosent av foreldretvistene som ble behandlet i 2015 (Oxford Research, 2016, s. 63). Og over 60 prosent av advokatene

rapporterte at foreldretvistene i stor eller svært stor grad er preget av så høyt konfliktnivå mellom partene at det er bekymring for barnets velferd. Disse tallene gjaldt vel å merke alle foreldretvister. Problembelastningen i sakene som ender i full rettssak, er etter alle solemerker enda høyere. Det finnes ingen landsdekkende dokumentstudier av slike foreldretvister fra tingrettene, men to undersøkelser fra Oslo tingrett viser at det er bekymring for barnets omsorgssituasjon i en svært stor andel av sakene som går til hovedforhandling. Ifølge en gjennomgang av samtlige foreldretvister hvor det ble avsagt dom i Oslo tingrett i 2012, var det påstander om vold, seksuelle overgrep, rus eller psykiske vansker i nesten halvparten av sakene (Prp. 85 L, s. 30-31). En gjennomgang av alle foreldretvister som ble behandlet i Oslo tingrett i 1998 og de to første månedene i 1999, viste at foreldrene hadde hatt kontakt med barnevern, politi/fengselsvesen, psykisk helsevern og/eller hadde dokumenterte rusproblemer i 70 prosent av sakene som ble behandlet i hovedforhandling. Kriminelle forhold dreide seg svært ofte om fars vold mot mor og/eller barn (Koch, 2000).

Undersøkelser av rettspraksis fra lagmannsrettene har funnet at det er påstander om vold og seksuelle overgrep i om lag en firedel av sakene om fast bosted, og i om lag en tredel av sakene som kun dreier seg om samvær (Skjørten, 2016a; 2016b). Påstander om seksuelle overgrep gjaldt i hovedsak fedrene, og påstander om vold gjaldt i hovedsak fars vold mot mor. I om lag én av fire voldssaker var det påstand om at én av foreldrene hadde utøvd vold mot barnet, og i et par saker at mor hadde utøvd vold mot far.

Også undersøkelser av foreldretvister fra en rekke andre land viser at det er de særlig komplekse sakene som kommer til retten, og at det er påstander om vold i mange av sakene.

I en nylig publisert artikkel, basert på en undersøkelse av 20 sakkyndigvurderinger i foreldretvister i Oslo tingrett (Torvik & Andenæs, 2024) kommer vi enda tettere på disse familiene. Den systematiske gjennomgangen av sakkyndigvurderingene understreket at det var en svært selektert gruppe: I samtlige saker var det påstander om vold og/eller andre bekymringsfulle sider ved omsorgen. Et tegn på dette var at barnevernet var, eller hadde vært, involvert i 19 av sakene, og hadde iverksatt tiltak i 14 av dem. Vi hadde ikke bedt spesielt om saker med voldsproblematikk, og sakkyndigvurderingene ble plukket tilfeldig fra tingrettens database.

I 18 av de 20 sakene var det påstander om vold fra far. Det dreide seg om både psykisk, fysisk og/eller seksuell vold, mot mor og/eller barn. I 14 av de 18 sakene var volden politianmeldt og dokumentert med opplysninger fra mange kilder, og i 10 av dem var det besøksforbud og eventuelt kontaktforbud. I omtrent halvparten av voldssakene var fedrene anmeldt, siktet eller dømt også for andre kriminelle forhold. I 10 av de 20 sakene var det påstander om vold fra mor, rettet mot mann eller barn. Det dreide seg om mindre alvorlige forhold, dels om selvforsvar. Volden var ikke anmeldt, men var dokumentert i én av sakene.

På grunnlag av tilgjengelig kunnskap om familiene som ender i full rettssak, er det ingenting som tilsier at det bør gjøres lettere å idømme delt bosted. Mye tyder på at disse barna, og en del av deres voldsutsatte foreldre, snarere trenger bedre beskyttelse. Problemet kan heller ikke løses ved å si at der det er vold, skal ikke delt bosted idømmes. Arbeidet med de 20 sakkyndigvurderingene fra Oslo tingrett viste at selv om volden var til stede i de sakkyndiges innledende omtale av sakene, var det stor variasjon i *hvor mye* omtale volden fikk, hvor grundig påstandene ble undersøkt, og i hvilken grad volden ble vektlagt når de sakkyndige til slutt skulle *vurdere* barnas omsorgsbehov og foreldrenes omsorgskompetanse (Torvik & Andenæs, 2024). Det var ofte som om vold, rus og kriminalitet i barnas omsorgssituasjon 'glapp' på veien fra innledende beskrivelse av saken, til oppsummering og sluttvurdering. For å få grep om også disse sidene ved barnas omsorgssituasjon, var det nødvendig med et grundig og systematisk arbeid med tekstene. Studier av lagmannsrettspraksis har gjentatte ganger

funnet noe tilsvarende, nemlig at det skal mye til før foreldretvister med påstander om vold blir forstått som voldssaker, og ikke bare som konflikter mellom to likeverdige parter - til tross for at juridiske normer når det gjelder å beskytte barn mot vold og overgrep ser ut til å være noe styrket i senere tid (Skjørten, 2016a; 2016b).

Vi vet ikke så mye om hvordan adgangen til å idømme delt bosted fungerer i praksis – men litt

Adgangen til å idømme delt bosted kom inn i lovverket i 2010, etter omfattende debatt. Så vidt vi vet er det ingen som har undersøkt hvordan det går med norske familier som idømmes delt bosted. Det nærmeste vi kommer er Skjørten, Lidén og Barlindhaugs (2007) undersøkelse av familier med delt bosted. 7 prosent av familiene i utvalget hadde inngått *rettsforlik* om delt bosted, i motsetning til frivillig avtale (s. 134). Denne gruppa hadde flere negative kjennetegn som skilte dem tydelig ut fra utvalget for øvrig: Samarbeidet var dårlig, foreldrene hadde lav tillit til hverandre, var ofte bekymret for den andre forelderens omsorgskompetanse, og det var svært lite kontakt mellom foreldrene. Forskerne undersøkte ikke nærmere hvordan barna i denne delen av utvalget hadde det. Men foreldrene deres skilte seg altså kraftig og negativt ut fra foreldre som selv hadde avtalt delt bosted, nettopp på kjennetegn som ser ut til å være særlig viktig for hvordan delt bosted fungerer. Forskning fra USA, Sverige, Australia og New Zealand tyder også på at familier som idømmes delt bosted er markant forskjellige fra familier som velger delt bosted, og at delt bosted ofte fungerer dårlig når det er pålagt av domstolene (NOU 1998: 17, NOU 2008:9).

Dette understreker at det er all grunn til å være forsiktig med å bruke kunnskap om at delt bosted kan være en utmerket ordning for mange, til å trekke slutningen at delt bosted er en god ordning for foreldre som havner i retten med sine konflikter. Barn som lever i familier der betingelsene for et godt foreldresamarbeid er svake, trenger noe annet enn ordninger som forutsetter gjensidig tillit og evne til samarbeid.

Det kan se ut som om Mannsutvalget har forvekslet loven som en form for oppfordring og opplysningsarbeid om at delt omsorg er bra for mange, med et redskap for å fatte en dom i den enkelte foreldretvist. Denne forskjellen er viktig å være oppmerksom på, slik at man *unngår å gi lover beregnet på flertallet når det er unntakene de får betydning for.*

Fortida er relevant

Til tross for den raske utviklingen på feltet, er det fortsatt flere barn som bor sammen med mor enn med far etter at foreldrene har gått fra hverandre. Ifølge Mannsutvalget vitner dette om «en skjevhet i fedre og mødres mulighet til å gi omsorg til egne barn.» Utvalget mener at en sidestilling av delt bosted og fast bosted hos den ene (ved å fjerne «særskilte grunner») vil kunne være en effektiv måte å justere dette misforholdet på. Men er skjevheten det vises til, *urettferdig*, eller er det en nærliggende følge av at mange av fedrene har vært mindre involvert enn mødrene i omsorgen for barna mens foreldrene bodde sammen? Eller at noen endog har vært til skade for mor og barn, for eksempel fordi de har vært voldelige? Og mener utvalget virkelig at det å pålegge de foreldrene som ender i retten, delt bosted, er en god måte å justere skjevheten på?

Mannsutvalget presenterer en rekke spekulative begrunnelser for sitt forslag, som for eksempel at konflikt ikke utelukker samarbeid. Utvalget er klar over at konfliktnivået mellom

foreldrene kan gjøre det vanskelig å samarbeide, men skriver likevel at det ikke er grunnlag for å utelukke at også foreldre som har et konfliktfylt forhold, kan klare å samarbeide om barna ved delt bosted. Et annet eksempel på utvalgets veldige optimisme, er at utvalget hevder at når foreldrene ikke bor sammen, må begge foreldrene ta ansvar for et bredt spekter av omsorgsoppgaver i den tida de er sammen med barnet. Arbeidsdelingen som har vært mellom foreldrene tidligere, blir derfor mindre relevant, hevder Mannsutvalget. Men fortida *er* relevant, fordi den sier noe om hvem som har øvd seg på å ta vare på barn, som har utviklet evne til å samarbeide og ta ansvar for helheten i barnas omsorgssituasjon, og hva barna selv er vant med. Det er derfor fortida er så viktig når man skal velge bostedsordning etter en skilsmisse.

Satse på tiltak som monner

Som vi har sett, gir likestilte samliv større sannsynlighet for at foreldre er innstilte på å samarbeide og dele på omsorgsoppgavene også ved samlivsbrudd. Med økt likestilling mellom foreldre, er det flere som velger bostedsordninger med omfattende deling og samarbeid. Dette er på mange måter en oppmuntrende historie, og viser at for folk flest er den foreslåtte lovendringen helt unødvendig. Den generelle likestillingen, slik den er tilrettelagt gjennom for eksempel fedrekvoter og barnehager (og som foreslått i Tiltak 3: Etablere trepartssamarbeid for bedre arbeid-familie-balanse i mannsdominerte bransjer) har bidratt til at skilte foreldre deler stadig mer. Hvis man ønsker at flere par skal velge delt bosted når de går fra hverandre, er det beste man kan gjøre å styrke denne politikken, og legge til rette for å styrke fellesansvaret mellom foreldre som bor sammen. Slik Mannsrolleutvalget peker på, bør det også satses på hjelpetilbud til menn som utøver vold, kriminalitet, har rusproblemer og psykiske lidelser. Også det er tiltak som vil være til det beste for barna og for de som skal ta vare på dem.

Kilder

Andenæs, A., Tjersland, O. A., Kjøs, P. (2017). Delt bosted – hva sier forskningen? *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 54(3), 276-283.

Koch, K. (2000). *Når mor og far møtes i retten. Barnefordeling og samvær*. Rapport 13/00. Oslo: NOVA.

NOU 1998:17 (1998). Barnefordelingssaker - avgjørelsesorgan, saksbehandlingsregler og delt bosted. Hentet fra https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-1998_17/id116521/

NOU 2008:9 (2008). Med barnet i fokus – en gjennomgang av barnelovens regler om foreldreansvar, bosted og samvær. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2008-9/id508158/>

NOU 2020:14 (2020). Ny barnelov – til barnets beste. Barne- og familiedepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2020-14/id2788399/>

Ot.prp. nr. 104 (2008-2009). *Om lov om endringer i barnelova mv*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-104-2008-2009-/id567744/>

Oxford Research (2016). *Domstolsbehandlingen av foreldretvister*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/abeffa225ffb4eb29a57d5bdac67d5a9/kartlegging-domstolsbehandlingen-av-foreldretvister-oxford-research-2016-.pdf>

Prp. 85 L (2012-2013). *Endringer i barnelova (barneperspektivet i foreldretvister)*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-85-l-20122013/id720054/>

Skjørten, Barlindhaug & Lidén (2007). *Delt bosted for barn*. Oslo: Gyldendal.

Skjørten, K. (2016a). Normer i endring. Barns rettigheter og domstolspraksis i foreldretvister med påstander om vold. I R. Førde, M. Kjelland & U. Stridbeck (red.) *Cand.mag., cand.med., cand.jur., cand.alt. Festskrift til Aslak Syse* (s. 421-434). Oslo: Gyldendal Juridisk.

Skjørten, K. (2016b). Når samvær ikke er til barnets beste. I C. Øverlien, M. I. Hauge & J. H. Schultz (red.) *Barn, vold og traumer. Møter med unge i utsatte livssituasjoner*. (s. 108- 123). Oslo: Universitetsforlaget.

Torvik, E. (2019). Sakkyndigvurderinger i foreldretvistsaker: Forståelser av omsorg, foreldreskap og utviklingsbetingelser. Hentet fra: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/68745>

Torvik, E. & Andenæs, A. (2024). En analyse av sakkyndigvurderinger i foreldretvister. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 61(9), 589-606.

Wiik, K.Aa. (2022). *Delt bosted for barn etter samlivsbrudd. Nye utviklingstrekk og kjennetegn*. SSB: Rapporter 2022/25.

